

ИССЛЕДОВАНИЯ КАК ОСНОВА ЭКСПЕРТНОГО ЗАКЛЮЧЕНИЯ И ОПРЕДЕЛЕНИЯ МЕСТА ПРОИЗВЕДЕНИЯ ИСКУССТВА В ИСТОРИИ И КУЛЬТУРЕ ОБЩЕСТВА

Александр Минжулин

Аннотация. В статье описываются основные методы исследования произведений искусства с целью оценки качества экспертных заключений. Приведены примеры и последовательность методов проведения анализа с целью определения места произведения искусства в истории и культуре общества.

Ключевые слова: культура, искусство, исследования, экспертиза, метод анализа, визуальный, сравнительный, микрохимический, физические.

RESEARCH AS THE BASIS FOR AN EXPERT OPINION, AND DETERMINE THE PLACE OF ART IN HISTORY AND CULTURE OF SOCIETY

Alexander Minzhulin

Annotation. The article describes the basic methods of art in order to solve for assessing the quality of expert reports. The author gives examples and sequence of a series of analytical methods to determine the place of art in history and culture of society,

Key words: Culture, art, research, examination, analysis techniques, visual, comparative, microchemical, physical.

УДК

Наталія Ревенок

завідувач лабораторії навчально-творчої майстерні реставрації скульптури і творів декоративно-ужиткового мистецтва НАОМА, мистецтвознавець

Художньо-стилістичні особливості виробів Корецької порцеляно-фаянсової фабрики кінця XVIII–XIX ст.

Анотація. У статті досліджено історію порцеляно-фаянсового заводу в містечку Корець (тепер Рівненської обл.), проаналізовано особливості оздоблення його виробів. Коротко розповідається про реставрацію музейних творів із кераміки.

Ключові слова: мистецтво, художня культура, порцеляна, розпис.

Виробництво порцеляни в Україні має більш ніж півторабікову історію і посідає значне місце в економіці та художній культурі країни. Майстри порцелянових заводів ще в минулому дали чудові зразки побутової і декоративної порцеляни, використавши у своїй творчій роботі багаті традиції

народного мистецтва. Це є ще одним доказом великої обдарованості та високої культури нашого народу.

Вивчення історії розвитку виробництва української художньої порцеляни та оцінка мистецького оздоблення її творів має практичне значення. Щоб створювати нові високохудожні вироби, необхідно ознайомитись з минулим нашого декоративно-прикладного мистецтва.

Виробництво порцеляни в Україні було започатковане наприкінці XVIII ст. на порцеляно-фаянсовому заводі в містечку Корець, нині Рівненської області, заснованому в 1783 р. Спочатку завод випускав фаянс, а з 1790 р. було налагоджено також виробництво порцеляни.

Наприкінці 90-х років XVIII ст. та в першому десятиріччі XIX ст. у формах і оздобленні корецької порцеляни спостерігається сильний вплив класицизму (так званий стиль ампір). Це був час цілковитого панування в мистецтві класицизму, який в Росії і в Україні набув широкого застосування в архітектурі та яскраво виявився у декоративно-прикладному мистецтві, повною мірою пов'язаному з оздобленням архітектурних споруд і зокрема інтер'єру.

Основним видом продукції Корецького порцелянового заводу був побутовий і декоративний посуд. Зважаючи на різну купівельну спроможність населення, завод значно урізноманітнював асортимент виробів. З розрахунку на заможного покупця випускалися не тільки столові сервізи на 40 осіб, а й дещо менші — на 24 особи, а також чайні й кофейні сервізи на багато осіб; сервізи та окремі предмети, виготовлені на замовлення, з укомпонованими в орнамент гербами, пам'ятними або вітальними написами тощо.

В оздобленні виробів корецького заводу того часу широко використовували суцільне або часткове вкриття кобальтом, жовтою, світло-блакитною та іншими фарбами, помітно рідше застосовувався розпис по білому тлі черепка. Розпис здебільшого виконували золотом у вигляді різних композицій з розеток, стилізованого листя, пальметок, краплеподібних мотивів тощо. Як правило, застосовувалось золочення ручок, носиків, ніжок і вінець. Часто зустрічається також використання монограм та гербів. Досконале виконання розпису свідчить про добре засвоєння корецькими майстрами професійних знань і технічних навичок, зокрема щодо вдало продуманої композиції з урахуванням розміру і форм предметів [1; 6]. В окремих випадках оздоблення сервізів доповнювали пластичні зображення масок химер та іншим рельєфним декором.

Відбиток місцевого колориту у виробах першого періоду, в оздобленні зустрічається дуже рідко: скромне оздоблення їх зводиться до покриття світло-цеглястою фарбою і монохромних мініатюрних пейзажів.

Типовим прийомом розпису корецької порцеляни другого періоду є фестони, віночки, обідки з квітів. Квіти розписували в яскравих природних кольорах з різноманітними відтінками.

Вироби корецького заводу 90-х років XVIII ст. не вирізнялися якістю і різноманітністю форм (іл. 1). Для всіх без винятку чайних і кофейних

Іл. 1. Кашпо з відокремлюваною підставкою. Корець. 1820-ті роки

Іл. 2. Чашка і блюдце. Корець. Середина 1790-х — початок 1800-х років

сервізів, які на той час становили основну продукцію заводу, характерна невелика циліндрична чашка з плавним вигнутим вушком. Блюдечка мають дно, діаметр якого набагато більший від діаметра чашки, й круто піднесені вінця (іл. 2). Інші предмети сервізів — чайники, кавники, молочники — мають присадкуватий, досить опуклий корпус із плавним вигнутою понад вінця ручкою. У першому десятиріччі XIX ст. форми корецької порцеляни значно збагачуються і урізноманітнюються.

Завод виготовляв також аптекарський посуд — вазоподібні баночки для зберігання медикаментів. Декілька зразків таких виробів зберігаються в Національному музеї українського народного декоративного мистецтва.

Незважаючи на подальший розвиток форм порцелянового посуду, на заводі досить широко застосовувалась ще стара форма циліндричної чашки з плавним зігнутих вушком [1; 11].

Першою заводською маркою корецького порцелянового заводу був надглазурний напис латинськими літерами, виконаний від руки золотом, що означав назву місцевості в польському звучанні “Korzec”. На виробках останніх років XVIII і початку XIX ст. присутня заводська марка, написана золотом у вигляді трикутника із вписаним у нього оком. Під трикутником найчастіше зустрічається напис “Korzec” але трапляються й марки без напису. Марку ставили від руки, і тому вона мала безліч варіантів.

Виробництво порцеляни в Корці проіснувало до 1832 року. В існуючій літературі час припинення виробництва порцеляни позначається у вузьких рамках 1830–1832 рр., хоча можливо встановлення й точнішої дати. Дехто з авторів вважають, що Корецька мануфактура була закрита в

1830 р., інші — в 1831, є дані, які свідчать про функціонування фабрики впродовж 1831 р.

Такі основні віхи історії порцелянового виробництва в Корці. Деякі його сторінки вдається конкретизувати за допомогою історичних реалій і збережених виробів. Чимало корецьких речей проіснували великий відрізок часу і допомагають створити достовірне уявлення про особливу естетику корецької порцеляни.

У 2007 р. автором публікації була відреставрована пам'ятка декоративно-ужиткового мистецтва з Національного музею українського народного декоративного мистецтва з порцеляни — “Кашпо” 1783–1831 рр. (іл. 3) Корецького заводу, яка складалася з шести фрагментів. Реставрація подібних фрагментованих пам'яток входила свого часу до спільного проекту Посольства Федеративної Республіки Німеччини та Національного музею українського народного декоративного мистецтва щодо реставрації музейних цінностей, понівечених під час Другої світової війни під назвою “Повернені із Забуття”.

Після роботи реставраторів влітку того ж року була відкрита виставка з відреставрованими творами порцеляни, фаянсу та кераміки — понад 150 керамічних пам'яток народного та професійного мистецтва, відновлених та повернутих до наукового обігу.

Загалом, колекція творів кераміки, порцеляни та фаянсу згадуваного музею нараховує біля 20000 пам'яток, її було започатковано наприкінці XIX ст. Збірка формувалася стараннями музейних подвижників-ентузіастів під керівництвом першого директора музею академіка Миколи Біляшівського та видатного етнографа Дмитра Шербаківського, який з 1910 р. очолив історичний та етнографічний відділи. Надалі колекція поповнювалася по жертвам відомих меценатів Богдана та Варвари

Іл. 3. Кашпо. До реставрації та після неї. Корець. 1783–1831

Ханенків, Олександра Терещенка, Олексія Бобринського, Оскара Гансена, дарами простих киян. Пам'ятки музейної кераміки представляють усі регіони України та найвизначніші осередки народного гончарного промислу. У музеї зберігаються унікальні колекції виробів Корецького, Баранівського, Городницького, Волокитинського порцелянових заводів, Києво-Межигірської фаянсової фабрики, Товариства М. С. Кузнецова в Будах.

У часи Другої світової війни частина збірки у складі інших музейних колекцій Києва була вивезена до Німеччини. У 1947–1948 рр. культурні цінності повернулися на Батьківщину: розбиті, вкриті багатолітнім пилом і брудом, вони постали перед працівниками музею. Спільно з Центром реставрації та експертизи Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника у 1995 р. розпочалася копітка робота щодо ідентифікації уламків, очищенню та реставрації музейних цінностей.

Упродовж 1997–1999 рр. було відреставровано значну кількість керамічних виробів, серед них — унікальні кахлі, різноманітний посуд, цікава фігурна пластика. Особливу цінність мають відреставровані археологічні пам'ятки (горщики, глечики), яким майже 2 тисячі років. Крім того, було відреставровано 50 творів з порцеляни та фаянсу — фази, тарілки, супниці, блюда, ікони, хрести й лампади.

Другим важливим етапом відродження музейної кераміки став 2005 рік, коли до благородної справи долучилося Посольство Федеративної Республіки Німеччини. За невеликий відрізок часу (вересень — грудень 2005 року) досвідченими фахівцями-реставраторами Києва було зібрано з численних уламків та відновлено 25 виробів кераміки, 7 — порцеляни та фаянсу.

Відновлені пам'ятки є часткою музейної колекції: вони органічно входять до її складу та співпадають за своєю структурою і суттєво доповнюють колекцію кераміки Київщини, Поділля, Полтавщини, Чернігівщини та збірку виробів порцелянових і фаянсових підприємств України. Деякі твори не мають аналогів у збірці музею, вони значно розширюють уявлення про багатство кольорової гами та сюжетних зображень творів, про різноманітність асортименту та форм виробів.

Насамкінець додаємо, що понад 100 виробів з порцеляни і фаянсу, понівечених під час війни, ще чекають на їхнє відновлення.

1. *Долінський Л. Б.* Український художній фарфор. — К.: Вид-во Академії наук УРСР, 1963.
2. *Художественный фарфор* (конец XII — начало XX ст.). — К.: Наук. думка, 1985.

ХУДОЖЕСТВЕННО-СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИЗДЕЛИЙ КОРЕЦКОГО ФАРФОРНО-ФАЯНСОВОГО ЗАВОДА КОНЦА XVIII–XIX ВВ.

Наталья Ревенок

Аннотация. В статье кратко освещена история фарфоро-фаянсового завода в г. Корец (теперь Ровенская обл.), рассматриваются особенности

отделки его изделий; рассказывается о реставрационной работе музейных произведений из керамики.

Ключевые слова: искусство, художественная культура, фарфор, роспись.

HISTORY OF DEVELOPMENT AND ARTISTICALLY-STYLISTIC FEATURES OF WARES OF COREC PORCELAIN FACTORY OF THE END OF XVIII–XIX CENTURIES

Natalie Revenok

Annotation. In the article creation of porcelain factory in the township of Corec and features of decoration of wares from porcelain offend XVIII began the XIX centuries.

Key words: arts, fine arts, porcelain, paintings.

УДК

Олег Ясенев

*доцент кафедри живопису та композиції НАОМА,
заслужений художник України*

Батальний жанр XIX–XX ст. у європейському, російському та вітчизняному живопису

Анотація. На прикладі конкретних картин маємо виявити тенденції розвитку батального живопису у класичній школі XIX–XX ст. та означити перспективи розвитку жанру у вітчизняному образотворчому мистецтві.

Ключові слова: батальний живопис, академізм, реалізм, композиція.

Батальний жанр (від французького *bataille* — битва), як різновид образотворчого мистецтва, пов'язаний з темами війни. Причому батальному жанрові властиве не просто констатування воєнних подій, а філософське осмислення їх, оспівування людського героїзму, виховання національної самосвідомості та викриття жорстокості воєн. Прагнення зберегти особливу важливий або характерний момент битви, передати її пафос, героїку, а часом розкрити й історичний сенс військових подій, зближує батальний жанр з історичним. Діяльність художників-баталістів була постійно пов'язана з життям армії, сприяла розширенню рамок жанру, доповнюваного сценами військового побуту (у походах, казармах, таборах), які водночас можна віднести і до побутового жанру.

Розвиток реалізму в другій половині XIX — початку XX ст. призвів до посилення побутових, пейзажних, часом психологічних моментів у батальному жанрі, уваги до дій, переживань, побуту рядових солдатів. Батальний жанр із умовно-міфологічного переростає в реалістичний. Скажімо, у Франції реалістичне зображення епізодів франко-пруської